

RELAȚII ÎNTRE TRANSILVANIA ȘI MOLDOVA ÎN TIMPUL LUI ȘTEFAN CEL MARE

Raporturile Moldovei lui Ștefan cel Mare cu Transilvania se cuvin, fără îndoială, integrate în politica externă generală promovată de acest principe¹, cu precădere în direcția politicii cu Ungaria, deoarece Transilvania era o țară încadrată regatului ungar. Însă o asemenea integrare, deși necesară, nu ar reuși să releve corect și deplin complexitatea și intensitatea raporturilor moldavo-transilvane. De aceea, trebuie avute în vedere și alte considerente. Întâi de toate, Transilvania era nu numai vecinul dinspre apus al Moldovei, dar era și o țară majoritar românească sub aspect etno-demografic.

În al doilea rând, deși parte a regatului ungar, și deși condusă de o elită, în general, neromânească, Transilvania și-a conservat o anumită autonomie, fiind considerată un *regnum* distinct de Ungaria; ea era un *voievodat*, ca și celelalte două țări românești desprinse de timpuriu din dependența ungară (adică rămase românești și din punct de vedere politic).

În al treilea rând, însăși dinastia principilor moldavi - Mușatinii - sau, altfel spus, familia lui Ștefan cel Mare își avea originea îndepărtată în Transilvania de nord, mai precis în Maramureș, de unde voievodul Bogdan, după vreo 20 de ani de rezistență față de regele Ungariei, pe la 1363-1364, trecuse munții cu o ceată de credincioși spre Moldova, spre o altă țară românească (*Valachia*, conform izvoarelor contemporane). În fine, înainte de a ajunge domn, probabil în intervalul 17 octombrie 1451 - 11 august 1456, tânărul Ștefan a trăit în Țara Românească (de unde provenea mama sa) și în Transilvania (țara strămoșilor săi pe linie paternă)², unde tot un român, anume Iancu de Hunedoara (Johannes Olah), fost voievod al acestei țări, ajunsese la înalte demnități politico-militare și la o considerabilă avere. De la acest transilvănean și conațional trecut la catolicism și mare general al creștinătății, salvator al Europei, avea să învețe Ștefan cel Mare să-și asume clar cel mai important țel politic al vieții sale: rezistența antiotomană. De altfel, singuri ei dintre români, anume Iancu și Ștefan, aveau să fie numiți de către papalitate "atleți ai lui Christos" (*athletae Christi*). În urma acestor remarci, credem că se înțelege mai bine de ce raporturile lui Ștefan cel Mare cu Transilvania au fost mai speciale și mai extinse decât cu alte țări. Mai jos, vor fi relevate și alte motive care au putut favoriza asemenea relații deosebite.

În afară de originea și geneza lor, raporturile Transilvaniei cu Moldova lui Ștefan cel Mare mai au câteva particularități de care trebuie să se țină seamă. În

¹ Ș. Papacostea, *Relațiile internaționale ale Moldovei în vremea lui Ștefan cel Mare*, în *Revist*, 1982, 35, nr. 5-6, p. 607-638; idem, *Stephen the Great, Prince of Moldavia (1457-1504)*, Bucharest, 1981, p. 28-61.

² N. Grigoraș, *Moldova lui Ștefan cel Mare*, Iași, 1982, p. 28.

ciuda oscilațiilor care au caracterizat raporturile cu alte state, mai ales în ciuda încordării inițiale (1457-circa 1470) a relațiilor moldo-ungare, legăturile lui Ștefan cel Mare cu Transilvania au rămas continue și strânse. Pe de altă parte, tot prin comparație, aceste legături sunt cele mai variate în conținut, deoarece au vizat aproape toate domeniile, de la cel politic și militar până la cel economic și de la cel dinastic până la cel etnic și religios.

Ștefan cel Mare a acordat mare importanță schimburilor comerciale cu Transilvania, deși linia principală a comerțului internațional care traversa Moldova avea axa nord-sud, fiindcă lega Marea Baltică cu Marea Neagră³. În aceste schimburi, un rol major au avut tradiția, pe care Ștefan însuși o invocă, din vremea lui Alexandru cel Bun, dar și complementaritatea economiilor Moldovei și Transilvaniei. Un alt factor a fost și ocuparea Constantinopolului și instalarea controlului otoman în strâmtoarele Bosfor și Dardanele (1453). Ca urmare, la scurtă vreme, Moldova ajunge stat tribut ar al Imperiului otoman (1456), dar reușește formal să-și conserve funcția drumului comercial ("drumul moldove-nesc") care-i traversa teritoriul. Această conservare a fost posibilă însă numai până când otomanii, în intervalul 1461-1484, au ocupat Trapezuntul, și țărmlul nordic al Asiei Mici, Caffa, Chilia și Cetatea Albă, adică au transformat Marea Neagră în lac turcesc, începând exploatarea economică sistematică a teritoriilor riverane⁴. Ștefan cel Mare a mai reușit însă să impună pentru negustorii Moldovei funcția de intermediari obligatorii între Polonia și Imperiul otoman, dar acest comerț (de tranzit în oarecare măsură) a fost departe de a răspunde necesităților țării. De aceea legăturile cu Transilvania, mai exact cu Brașovul, Bistrița și Sibiu, deși colaterale, au continuat și s-au extins. În timp ce, față de negustorii poloni și turci, domnul a fost foarte drastic, luând măsuri pentru a le opri circulația prin țara sa⁵, deoarece ei loveau în interesele negustorilor locali, față de brașoveni, domnul Moldovei are o altă atitudine. Astfel, încă din primul an de domnie (1457), tânărul principe adresează negustorilor din Brașov invitația de a veni cu mărfuri în țara sa⁶. La 13 martie 1458, domnul Moldovei reinnoia "tuturor brașovenilor și tuturor negustorilor și întregii țări a Bârsei" privilegiul dat de Alexandru cel Bun, pentru ca aceștia "să vină în bună voie în țara noastră cu marfa lor [...] și să aibă permisiunea și libertatea să umble prin toată țara domniei mele, și prin orașe, și prin târguri, ca să-și vândă marfa lor"⁷. Judele Brașovului, într-o scrisoare din 1460 către omologul său din Vaslui, face dovada reciprocității acestor schimburi, când arată că există "legătură și pace cu domnul Ștefan voievod", în așa fel ca nici moldovenii în Transilvania și nici brașovenii în Moldova să nu fie tulburați în desfacerea și cumpărarea mărfurilor⁸. Mai mult, în 1464, regele Ungariei însuși, Matias Corvin, porunca căpitanilor din scaunele secuiești să nu împiedice în vreun fel trecerea mărfurilor prin teritoriul lor, spre și dinspre Moldova⁹. După criza politico-militară dintre Ungaria și Moldova, care a culminat cu înfrângerea lui Matias Cor-

³ Ș. Papacostea, *Începuturile politicii comerciale a Țării Românești și Moldovei (secolele XIV-XVI)*. Drum și stat, în *SMIM*, 1983, vol.X, p. 35.

⁴ *Idem*, p. 47.

⁵ *Idem*, p. 47-48.

⁶ I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol.II, București, 1913, p. 259-260. Vezi Șt. Pascu, *Relațiile economice dintre Moldova și Transilvania în timpul lui Ștefan cel Mare*, în vol. *Studii cu privire la Ștefan cel Mare*, București, 1956, p. 203-217.

⁷ I. Toderașcu, *Unitatea românească medievală*, vol.I, București, 1988, p. 109.

⁸ Hurmuzaki, *Documente*, XV/1, p. 55.

⁹ *Idem*, p. 59-60.

vin la Baia, în 1467, bunele raporturi economice reciproce sunt reluate. În 1472, Ștefan cel Mare îi asigură iarăși pe negustorii brașoveni că sunt liberi să vină cu marfa lor, fără nici o piedică sau pagubă la est de Carpați¹⁰. La fel Matias Corvin, în 1473, îi cheamă pe moldoveni să vină cu marfa lor în Transilvania, unde se vor bucura de liberă trecere și schimb avantajos¹¹. Cam în aceeași perioadă (în 1473 sau 1474), domnul Moldovei reafirmă libertatea și protecția acordate tuturor negustorilor din Ungaria, care puteau veni cu marfă, atât pe vreme de pace, cât și pe vreme de război¹². În urma acestor recunoașteri reciproce a libertății comerțului, tratatul politic moldo-ungar de la 12 iulie 1475 cuprinde și o clauză economică, referitoare la siguranța și la buna desfășurare a comerțului dintre cele două state¹³. Dintr-un document emis de regele Vladislav al II-lea al Ungariei în 1493, se vede că și comerțul cu Moldova prin orașul Bistrița era intens și avea o îndelungată tradiție¹⁴. Din exemplele invocate, se desprinde ideea că raporturile comerciale între Moldova și Transilvania (Ungaria) în timpul lui Ștefan cel Mare au fost constante, deosebit de strânse și reciproc avantajoase. Există însă mărturii că acest dublu avantaj inclina în favoarea Transilvaniei și că domnitorii Moldovei s-au gândit la unele timide măsuri protecționiste. Se pare însă că, deocamdată, în Moldova lui Ștefan cel Mare, deoarece negustorii din Transilvania nu jucau același rol unilateral ca-n Țara Românească și nu aveau intenția și posibilitatea de a monopoliza comerțul est-carpatic, asemenea măsuri nu erau necesare. Ele s-au dovedit însă necesare în raport cu negustorii polonezi (din Lwów) și otomani. Abia sub Alexandru Lăpușeanu, pe la jumătatea veacului XVI, se stabileau bâlciuri de graniță în Moldova de vest spre a contracara dreptul de depozit al Brașovului și a asigura astfel reciprocitatea.

Legăturile politice dintre cele două țări, indiferent că le-au stimulat sau le-au frânat pe cele comerciale, au fost permanente și, uneori, sinuoase. În viziunea lui Ștefan cel Mare, care considera Moldova o "poartă a creștinătății", colaborarea antiotomană cu Țara Românească și cu Transilvania reprezenta o cheie a succesului. Conflictul său cu unii domnitori de la sud de Carpați, dincolo de unele rivalități personale, a fost întreținut de supunerea acestor principii față de Turcia și deci de periclitarea libertății Moldovei și a Transilvaniei. Încercările lui Ștefan cel Mare de a impune domni care să reziste turcilor în Țara Românească însemnau protejarea Moldovei, dar și a Transilvaniei și Ungariei. După îndelungatul efort antiotoman patronat de Iancu de Hunedoara (1441-1456), criza prin care a trecut regatul Ungariei între 1456 și 1458 părea că slăbise grav tocmai forțele active ale țării. Nesiguranța a mai domnit o vreme în Ungaria și Transilvania, chiar și după preluarea domniei de către Matias Corvin. Motive de neînțelegere reciproce între acesta și domnul Moldovei erau suficiente și ele au ieșit repede la iveală: Ștefan nu părea să mai tolereze faptul ca un oraș-cetate important al Moldovei, Chilia-Licostomo (care era și port la vărsarea Dunării în Marea Neagră) să se afle în mâinile Ungariei (fusese "dăruit" de domnul Petru II la 1448 lui Iancu de Hunedoara); pe de altă parte, Matias știa că Ștefan susținea pretențiile lui Frederic

¹⁰ I. Bogdan, *op. cit.*, p. 316-317.

¹¹ Hurmuzaki, *op. cit.*, p. 80.

¹² I. Toderașcu, *op. cit.*, p. 109-110; I. Drăgan, *Un român ardelean în solie la Ștefan cel Mare la 1475*, în *AILAXen*, 1987, vol. XXIV/2, p. 361 (Se demonstrează aici că privilegiul comercial pentru negustorii din Ungaria, datat de obicei la 10 iulie 1475, este anterior cu 1-2 ani)

¹³ I. Bogdan, *op. cit.*, p. 333.

¹⁴ Șt. Pascu, *op. cit.*, p. 211.

III de Habsburg la tronul Ungariei; la rândul său, noul rege al Ungariei continua să numească Moldova "țara noastră moldovenească", semn că nu dorea să renunțe la suzeranitatea ungară, ce devenise caducă, deoarece, de aproape un secol (de la Petru I Mușat), țara românească de la est de Carpați optase pentru "protecția" Poloniei, cu mult mai convenabilă, fiindcă aceasta nu dorea o stăpânire efectivă asupra Moldovei, cum urmărea Ungaria¹⁵. Un alt motiv de neînțelegere a fost refugiarea în 1462 în Transilvania a unchiului lui Ștefan, numit Petru Aron, răsturnat în 1457 de la putere și dornic să-și reia tronul. Ștefan a intervenit de mai multe ori cu oaste în răsăritul Transilvaniei pentru a-l captura pe acest Petru Aron. Acte de ostilitate împotriva Ungariei au fost socotite și încercarea lui Ștefan cel Mare din 1462 de a recupera Chilia și apoi alungarea garnizoanei străine și reintegrarea cetății în Moldova în 1465. În fine, Antonio Bonfini, cronicarul oficial al regelui Ungariei, îl acuză pe domnul Moldovei că îi ocrotea în țara sa pe dușmanii lui Matias și că a încurajat și sprijinit stările Transilvaniei (nobilimea, sașii și secuii) să se răscoale la 1467. Toate aceste elemente au încordat la maximum raporturile dintre cele două țări și au condus la campania de pedepsire a Moldovei din noiembrie - decembrie 1467, campanie terminată cu înfrângerea oastei invadatoare și cu rănirea gravă a regelui Matias¹⁶. Unul dintre pretendenții aduși de oastea ungară a pierit, se pare, în bătălia de la Baia (14-15 decembrie 1467), dar celălalt, Petru Aron, a rămas în viață¹⁷. Reîntors în grabă în Transilvania, pe targă, umilit și rănit, Matias a poruncit ca o parte din răsculații transilvăneni, pe care se gândise anterior să-i ierte, să fie uciși în chinuri barbare. El a mai dispus ca vechile țări sau districte românești (din Transilvania) ale Almașului, Făgărașului și Rodnei sau Năsăudului să nu mai fie donate cuiva, ci să rămână la dispoziția sa și a urmașilor săi, pentru a putea fi cedate ca feude voievozilor din Țara Românească și Moldova alungați din scaun, astfel ca cei în funcție să se teamă și să nu se răzvrătescă¹⁸. Împins de mânie, regele a impus locuitorilor Transilvaniei o dare excepțională de 400.000 florini aur, cu care voia să organizeze o nouă campanie împotriva Moldovei. În această atmosferă, speriați de pedepsele aplicate, unii transilvăneni au trecut în Moldova și în Polonia¹⁹. Campania nu a mai avut loc. În schimb, deoarece Petru Aron se adăpostea iarăși undeva în estul Transilvaniei, în aprilie 1468 Ștefan cel Mare a trecut munții cu 1.800 de călăreți. Nereușind în întreprinderea sa, domnul a mai făcut alte două incursiuni în Transilvania în 1469 (pe când regele Matias era implicat în luptele pentru coroana Boemiei) și, probabil în urma celei de-a doua tentative, Petru Aron a fost prins și executat²⁰.

Din perspectiva îndelungatului război dintre Moldova și Imperiul otoman (1473-1489), raporturile lui Ștefan cel Mare cu Ungaria și Transilvania aveau o mare importanță. Încă în 1470, domnul făcea masive achiziții de arme de la Brașov²¹. În vederea luptei antiotomane, Moldova își întărea tot mai mult situația

¹⁵ Ș. Papacostea, *Ștefan cel Mare, domn al Moldovei (1457-1504)*, București, 1990, p. 30-32; idem, *Stephen the Great*, p. 28-32.

¹⁶ Idem, *Un épisode de la rivalité polono-hongroise au XV-e siècle: la campagne de Matthias Corvin en Moldavie (1467) à la lumière d'une source inédite*, în *RRH*, 1969, VIII, nr. 6, p. 967-979; K.G. Gündisch, *Participarea sașilor la răzvrătirea din anul 1467 a transilvănenilor împotriva lui Matei Corvin*, în *Studia*, Historia, 1972, XVII, fasc. 2, p.21-30; Ioan A. Pop, *Valoarea mărturiilor documentare despre expediția întreprinsă de regele Matei Corvin la 1467 în Moldova*, în *Revist*, 1981, tom. 34, nr. 1, p. 131-139.

¹⁷ N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 82.

¹⁸ Hurmuzaki, *op. cit.*, II/2, p. 179.

¹⁹ N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 87.

²⁰ Idem. p. 88; Ș. Papacostea, *Stephen the Great*, p. 21.

²¹ I. Bogdan, *op. cit.*, p. 328-329.

internațională și, încetând a mai fi doar un obiect al rivalității polono-ungare, devenea acum un factor activ al politicii europene²². În această situație, chiar fără a-și reglementa printr-un tratat relațiile cu Ungaria, domnul Moldovei și-a continuat și diversificat legăturile cu Transilvania. Probabil înainte de 1473, el a dus tratative cu vicevoievodul Transilvaniei, Blasiu Magyar și cu conducerea orașului Bistrița, în vederea luptei antiotomane²³. La obținerea mării victorii de la Vaslui (10 ianuarie 1475) împotriva turcilor au contribuit, alături de cei circa 40.000 de moldoveni, și 6.800 de transilvăneni, din care 5.000 erau secui. De altfel, pe fondul politicii autoritare și al fiscalității excesive față de secui promovate de regele Matias și de unii voievozi ai Transilvaniei, Ștefan cel Mare i-a sprijinit pe acești locuitori din sud-estul Transilvaniei și adesea i-a încurajat la rezistență. Cronicarul polon Jan Dlugosz²⁴ nota în istoria sa că, începând cu anul 1474, secuii depuseseră jurământ de credință lui Ștefan cel Mare, că "țara secuilor" fusese încorporată Moldovei și că dădea domnului Ștefan a zecea parte din oameni pentru luptele cu turcii.

Se mai afirma că secuii i-au plătit și dare voievodului Moldovei²⁵. Mai mult, în 1492, când s-au revoltat din nou împotriva voievodului Transilvaniei care încerca să le răpească vechea libertate, ei amenință în plângerea făcută către rege că vor părăsi Transilvania pentru a trăi în Moldova și Țara Românească²⁶.

Relații politice bune a întreținut domnul Moldovei și cu sașii din Bistrița, Sibiu, dar mai ales din Brașov. Pe fondul unui comerț prosper, care-i aducea Moldovei armament, echipament militar și diferite produse meșteșugărești, iar orașelor transilvane o piață de desfacere sigură și avantajoasă, brașovenii, de pildă, i-au fost permanent fideli lui Ștefan cel Mare. La 5 iunie 1476, el îi anunța că se află în tabără cu toată oastea sa și că așteaptă de la ei, "prietenii" săi, vești despre mișcările turcilor pe care urma să-i înfrunte²⁷. Desele schimburi de scrisori și trimiterea de soli (la 11 iunie 1467, în ianuarie 1477, la 20 aprilie și 26 aprilie 1479, în 9 iulie 1480 etc.) demonstrează că Ștefan cel Mare și autoritățile Brașovului se informau reciproc periodic despre mișcările și intențiile turcilor, că aveau iscoade în diferite locuri, că-și mulțumeau cu adânc respect pentru serviciile făcute și plănuiau acțiuni comune²⁸. Scrisoarea din 26 aprilie 1479, trimisă de brașovenii către Moldova, este un exemplu clasic de solidaritate creștină antiotomană, sub semnul prestigiului de erou pe care-l avea Ștefan cel Mare. Brașovenii scriu că sunt în mare primejdie din cauza turcilor preacruzi și că numai domnul Moldovei ar putea interveni pentru apărarea Transilvaniei: "parcă ai fost ales și trimis de Dumnezeu pentru cărmuirea și apărarea Transilvaniei. Cu mare dorință și dragoste rugăm pe măriia ta ca să binevoiești a te apropia de părțile acestea, spre a le apăra de mai sus-zișii turci precumplii"²⁹. Ștefan cel Mare vedea în același fel lucrurile, deoarece, la 9 iulie 1480, scria conducerii Brașovului: "domnia voastră să cercetați bine cu iscoade și, dacă veți vedea domnia voastră că acei dușmani pornesc, fie împotriva voastră, fie

²² Ș. Papacostea, *Stephen the Great*, p. 40.

²³ N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 107-108.

²⁴ Jan Dlugosz, *Historiae Polonicae*, tom. II, Lipsca (Leipzig), 1712, col. 515.

²⁵ I. Sabău, *Relațiile politice dintre Moldova și Transilvania în timpul lui Ștefan cel Mare*, în vol. *Studii cu privire la Ștefan cel Mare*, București, 1956, p. 229.

²⁶ *Idem*, p. 230.

²⁷ I. Toderașcu, *op. cit.*, p. 167.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ I. Bogdan, *op. cit.*, p. 354-355; I. Toderașcu, *op. cit.*, p. 167.

împotriva noastră, să fiți gata să ne ridicăm împreună...³⁰. Cum se vede, mulți transilvăneni își puneau speranța mai mult în domnul Moldovei decât în regele Ungariei care neglija aceste regiuni în favoarea politicii occidentale. Pe de altă parte, și Moldova înțelegea să ducă lupta antiotomană și să organizeze rezistența împreună cu Transilvania. Ajutorul Transilvaniei ar fi fost binevenit pentru Ștefan cel Mare la 1476, în vremea mării invazii a lui Mehmed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului. Deși acest ajutor nu s-a produs efectiv, la 16 august 1476, oastea transilvăneană comandată de Ștefan Báthory, viitor voievod al țării, se afla în apropierea Moldovei³¹. De aici, Báthory îi trimite lui Ștefan cel Mare un număr de oameni de-ai săi, așa cum îi ceruse domnul Moldovei³². Se pare că, alături de alți factori, prezența oștilor transilvănene pe drumul spre Moldova ar fi contribuit la hotărîrea de retragere a sultanului, care-și vedea astfel eșecul campaniei sale și al încercării de a-l înlătura pe Ștefan. În continuare, conform înțelegerii dintre regele Ungariei și domnul Moldovei, oastea transilvăneană, alături de care se afla Vlad Țepeș, s-a întâlnit în Țara Românească cu oastea moldoveană și împreună, printr-un act de ostilitate față de turci, l-au instalat ca domn pe Vlad (în noiembrie 1476)³³. Ștefan cel Mare a avut relații bune cu Ștefan Báthory și în perioada când acesta a fost voievod al Transilvaniei (1479-1493), el afirmându-se ca un luptător antiotoman și ca un conducător autoritar, cu tendințe de întărire a autonomiei țării sale³⁴. Și mai strânse au fost raporturile cu voievodul Bartolomeu Drágfy (1493-1499), urmaș al vechii familii românești Dragoș din Maramureș. Cu acesta, se pare că Ștefan s-a și înrudit, prin căsătoria fiului său Alexandru cu fiica lui Drágfy. În 1497, când armata poloneză invadase Moldova, 12.000 de oameni din Transilvania, comandați de însuși voievodul Bartolomeu Drágfy, veneau în ajutorul lui Ștefan cel Mare³⁵. Voievodul Transilvaniei a încercat chiar să mijlocească pacea între Moldova și Polonia.

Dar legăturile domnului Moldovei cu Transilvania au fost mult mai ample decât lasă să se vadă contactele oficiale și nu s-au mărginit numai la conducerea politico-militară a țării vecine și la stări (grupuri privilegiate). Transilvania era singura regiune încadrată regatului Ungariei care avea în fruntea ei un voievod, întocmai ca și celelalte două țări românești. Deși acest voievod nu era și *domn*, adică autocrat (stăpân independent al țării și supușilor), el incarna o veche instituție locală română-slavă, transformată datorită stăpânirii străine. Oștenii și solii Moldovei, în desele lor drumuri în Transilvania, spre Brașov, Bistrița, Sibiu, spre Buda sau spre Maramureș, se vor fi convins de marea masă de populație românească și ortodoxă, ce stabilea specificul etnic al provinciei. Oficialii Moldovei au aflat amănunte în plus, desigur, despre conașionali lor ardeleni la 1475, când, între solii Ungariei care trebuiau să perfecteze tratatul cu Ștefan, se afla și românul Mihail de Peșteana³⁶. Matias Corvin a avut înțelepciunea ca, în raporturile sale cu Țara Românească și Moldova, să folosească soli români din Transilvania. De altfel, tot așa procedau și orașele Sibiu, Brașov și Bistrița. Dar cine era acest sol român

³⁰ I. Bogdan, *op. cit.*, p. 357; I. Toderășcu, *op. cit.*, p. 167.

³¹ M. Neagoe, O. Guțu, M. Guboglu, R. Constantinescu, C. Vlad, *Războieni. Cinci sute de ani de la campania din 1476*, București, 1977, p. 94-96.

³² *Idem*, p. 96, 189.

³³ N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 180.

³⁴ I. Sabău, *op. cit.*, p. 228.

³⁵ *Ibidem*; Ș. Papacostea, *Relațiile internaționale ale Moldovei*, p. 635.

³⁶ I. Drăgan, *op. cit.*, *passim*.

trimis la Ștefan cel Mare, după strălucita victorie a acestuia de la Vaslui? Era descendentul unei importante familii românești de origine cnezială, acum înnobilită, din țara Hațegului (în sud-vestul Transilvaniei). Strămoșii săi erau cnezi-jurați în adunarea româ-nească a țării Hațegului și sunt pomeniți încă de la 1360³⁷. Ridicat de conaționalul său, Iancu de Hunedoara (voievod al Transilvaniei și guvernator al Ungariei) la înalte demnități, cum a fost și cea de comite al Maramureșului, Mihail de Peșteana l-a slujit cu credință și pe noul rege Matias, rămânând profund atașat Corvineștilor. El a fost, probabil, principalul artizan din partea regelui al tratatului moldo-ungar, îndreptat spre colaborarea antiotomană și spre reglementarea comerțului bilateral.

Este posibil ca, în vremea discuțiilor legate de încheierea acestui tratat din 1475, în acord cu regula medievală a contractului vasalic, să-i fi fost promise lui Ștefan cel Mare în chip de feude cele două domenii din Transilvania, anume Ciceul și Cetatea de Baltă. Domnul Moldovei n-a intrat însă decât mai târziu în stăpânirea efectivă a acestor posesiuni, după ce raporturile politico-militare din regiune au suferit anumite modificări. Credincios principiilor politicii sale pontice și dunărene, sultanul a reușit în vara anului 1484 să ocupe cele două cetăți din sudul Moldovei, Chilia și Cetatea Albă. În această situație gravă, lipsit de sprijinul lui Matias Corvin, care se pregătea să intre triumfal în Viena, Ștefan s-a îndreptat spre Polonia, care părea mult mai serios afectată și îngrijorată de pierderea cetăților Moldovei. De aceea, în 1485, el depunea omagiu vasalic și jurământ de credință regelui Cazimir al IV-lea al Poloniei. În 1485-1486, domnul Moldovei a mai respins în câteva rânduri atacuri ale turcilor, care-l sprijineau să ajungă în scaun pe un Petru Hroirot sau Hronoda (poate un fiu al lui Petru Aron). Dar presiunea otomană era continuă și insistență. De aceea, în paralel cu tratativele de pace turco-polone începute în 1486, Moldova a fost obligată să accepte și ea asemenea discuții și să încheie apoi un tratat de pace cu turcii³⁸. În aceste condiții, și Ungaria și Moldova erau iarăși interesate într-o apropiere, care s-a realizat printr-un nou tratat, la 1489³⁹. În preajma încheierii acestui tratat, pentru a păstra Moldova ca o "strajă" a Ungariei și pentru a o feri de înglobarea în sfera politicii otomane (deși Ștefan nu era inclinat în acest sens), mai vechea înțelegere în legătură cu domeniile din Transilvania a devenit o realitate. Astfel, în deceniul al nouălea al secolului XV, Ștefan cel Mare (ca și domnitorii de la sud de Carpați) devenea stăpân, în sens feudal, al unei părți a Transilvaniei. Cetatea Ciceului, situată în nordul Transilvaniei, pe Someșul Mare, nu departe de Cluj, avea la data dăruirii sale vreo 55 de sate, în cvasitotalitate românești⁴⁰. În 1500, Ștefan cel Mare, cu fiul și asociatul său la domnie, Bogdan, prin grija pârcăbalului (castelanului) Petru de Ciceu, au mai cumpărat de la familia Bánffy încă șase sate, ce s-au adăugat celorlalte 55; în 1502 a mai fost cumpărat un sat, pentru ca sub Bogdan al III-lea domeniul să se mai mărească cu vreo 9 așezări⁴¹. Cetatea de Baltă, situată în centrul

³⁷ Ioan A. Pop, *Mărturiile documentare privind adunările cneziale ca instituții românești din Transilvania în veacurile XIV-XV*. În *Revist*, 1981, tom. 34, nr. 11, p. 2100-2104; idem, *Instituții medievale românești din Transilvania*, Cluj-Napoca, 1991, p. 60-62, 65.

³⁸ Șt. Ș. Gorovei, *Pacea moldo-otomană din 1486. Observații pe marginea unor texte*, în *Revist*, 1982, tom. 35, nr. 7, p. 807-821. Vezi bibliografia problemei la I. Toderășcu, *op. cit.*, p. 156.

³⁹ Ș. Papacostea, *Relațiile internaționale ale Moldovei*, p. 630-631.

⁴⁰ Fr. Kiss, *Poseziuni moldovenești în Transilvania (sec. XV-XVI)*, în *Studii și articole de istorie*, 1975, nr. 30-31, p. 13-24; R. Constantinescu, *Moldova și Transilvania în vremea lui Petru Rareș (1527-1546)*, București, 1978, p. 11; I. Toderășcu, *op. cit.*, p. 145-146.

⁴¹ R. Constantinescu, *op. cit.*, p. 12-14; I. Toderășcu, *op. cit.*, p. 146.

Transilvaniei, avea un domeniu între cele două Târnave, cu centrul economic în târgul Târnăveni și cu peste 40 de așezări, în mare majoritate românești. Stema Moldovei, modelată pe cahle sau sculptată în piatră, s-a descoperit la Târnăveni, Bazna și Boian⁴². Împrejurările și data exactă ale cedării celor două întinse domenii nu se cunosc deocamdată. Un document din 1528 susține că Ciceul a fost dăruit lui Ștefan cel Mare pentru ca domnul "să nu se îndepărteze de coroană, în urma pierderii Chilie și Cetății Albe"⁴³. O scrisoare din 1540 a lui Ferdinand de Habsburg către domnul Moldovei, Ștefan Lăcustă (nepotul lui Ștefan cel Mare)⁴⁴, conține precizarea că "cetățile Ciceul și Cetatea de Baltă, aflate în părțile țării Transilvaniei, au fost donate pentru pierderea Chilie și Cetății Albe"⁴⁵. Noul rege al Ungariei, Vladislav II Jagiello, a confirmat dania lui Matias către Ștefan cel Mare în 1492, iar în 1500, același rege revenea cu o întărire numai pentru Ciceu. Suveranul Ungariei arăta că, pentru virtuțile sale militare, Ștefan trebuie păstrat ca aliat și că altfel s-ar produce o pierdere pentru "întreaga creștinătate"⁴⁶. Din aceste mărturii se pot fixa câteva repere mai clare: în vederea trăinicieii noii alianțe cu Ungaria (cea veche din 1475 își pierduse valabilitatea în urma recunoașterii suzeranității polone de către Ștefan), au fost donate cele două domenii; ele trebuiau să stimuleze o dată în plus menținerea lui Ștefan în tabăra creștină și să compenseze într-un fel pierderea cetăților din sudul Moldovei; cedarea s-a petrecut cert după 1484 (pierderea Chilie și Cetății Albe) și după 1486 (începerea tratatelor de pace moldo-turce), mai probabil în preajma anului 1489, când se semna noua alianță a Moldovei cu Ungaria, foarte necesară în condițiile viitoarei dorințe de expansiune și hegemonie polonă.

Dincolo însă de aceste implicații politice generale, stăpânirea lui Ștefan cel Mare asupra a peste o sută de așezări din Transilvania are o mare importanță etnică românească. Stema Moldovei în atâtea locuri din Transilvania era mai mult decât un simbol; ea marca faptul că în acele regiuni cu majoritate etnică românească și conducerea politică este românească. Cu alte cuvinte, stăpânul era de aceeași națiune și confesiune cu supușii, lucru, în general, neobișnuit în Transilvania. Patronajul politic al Moldovei s-a împletit și cu unul spiritual. Pe domeniul Ciceului, sunt atribuite lui Ștefan cel Mare bisericile ortodoxe de la Vad, Ciceu și Mihăiești. Ctitoria din Vad, ridicată cu piatră din ruinele castrului roman de la Cășeiu, are un plan treflat, cu abside laterale, cu influențe dinspre arhitectura locală din lemn, dar și dinspre ambianța gotică⁴⁷. La Feleac, în apropiere de Cluj, tot cu ajutorul material al domnului Moldovei, pe locul unei mai vechi biserici de lemn, se ridică o frumoasă biserică-sală gotică⁴⁸. Bisericile din Vad și Feleac au fost centrele a două episcopii ortodoxe, prima pentru românii din părțile nord-estice ale Transilvaniei, cealaltă pentru cei din zonele centrale⁴⁹. Dintre episcopii

⁴² R. Constantinescu, *op. cit.*, p. 19-21; I. Toderășcu, *op. cit.*, p. 146.

⁴³ A. Veress, *Acta et epistolae relationum Transylvaniae Hungariaeque cum Moldavia et Valachia*, vol. I, Budapest, 1914, p. 172.

⁴⁴ Ioan A. Pop, *Cu privire la domnia lui Ștefan Lăcustă*, în *AILAC*, 1985-1986, tom. XXVII, p. 79-98.

⁴⁵ A. Veress, *op. cit.*, p. 304; I. Toderășcu, *op. cit.*, p. 145.

⁴⁶ I. Toderășcu, *op. cit.*, p. 145.

⁴⁷ M. Porumb, *Bisericile din Feleac și Vad. Două ctitorii moldovenesti din Transilvania*, București, 1968, passim; V. Vătășianu, *Considerațiuni privind evoluția arhitecturii eclesiastice pe teritoriul Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului*, în vol. *Monumente istorice și de artă religioasă din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului*, Cluj-Napoca, 1982, p. 39.

⁴⁸ M. Porumb, *Pictura românească din Transilvania - Die rumänische Malerei in Siebenbürgen*, vol. I (sec. XIV-XVII), Cluj-Napoca, 1981, p. 45-46.

⁴⁹ Șt. Pascu, *Istoricul Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului*, în vol. *Monumente istorice și de artă religioasă pe teritoriul Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului*, Cluj-Napoca, 1982, p. 16.

Feleacului (veche așezare românească, cu libertăți garantate prin privilegiile între 1367-1510), se cunosc doi contemporani cu Ștefan cel Mare, anume Marcu, păstorind încă înainte de 1488 și caracterizat drept "grec", adică ortodox, precum și Daniil, amintit în 1488 ca arhiepiscop. În 1498, când marele vistiier Isac, al lui Ștefan cel Mare, dăruia Feleacului o ferecătură de argint pentru un Evangheliar, instituția aceasta este numită "mitropolie"⁵⁰. Episcopia din Vad a fost probabil dăruită de domnul Moldovei cu satele Vad și Suarăș⁵¹. Ambele dioceze românești depindeau de mitropolia Moldovei de la Suceava, de unde erau aduși o parte dintre episcopi și unde erau sfințiți acești icrarhi. Mai ales episcopii de la Vad, deși în parte anonimi, s-au afirmat ca sprijinitori ai politicii domnilor Moldovei în Transilvania. Urmașii lui Ștefan cel Mare, Bogdan al III-lea, Ștefăniță și Petru Rareș (în intervalul 1504-1546), au continuat politica marelui domn față de aceste așezăminte și față de domeniile din Transilvania pe care le-au sporit, le-au dăruit cu odoare de preț, le-au reorganizat și protejat. De exemplu, într-o anumită perioadă, sub Petru Rareș (1527-1538; 1541-1546), autoritatea Moldovei se exercita asupra a circa 200 de așezări din Transilvania, în proporție covârșitoare românești, cu instituții românești, cu o intensă viață românească.

Ștefan cel Mare a inaugurat pentru Moldova o politică (față de românii din Transilvania) pe care cealaltă țară românească liberă de la sud de Carpați (*l'altra Valachia*, cum a numit-o Ștefan însuși), o începuse încă din veacul XIV. Acest protectorat instituțional⁵² al celor două state românești libere asupra celui de-al treilea, ajuns sub stăpânirea străină, a încurajat desigur solidaritatea etnică și conștiința națională medievală la români. Prin intermediul acestei autorități spirituale și administrative-politice, Ștefan cel Mare a *prelungit acțiunea statului românesc de la est de Carpați în Transilvania, unde românii nu mai aveau stat în numele neamului lor*⁵³. Italianul Antonio Bonfini, contemporanul lui Ștefan cel Mare și secretar al reginei Beatrice a Ungariei, aduce o mărturie certă asupra conștiinței și solidarității naționale românești, bazată pe conservarea limbii comune, de origine latină. El scrie cândva, după 1486, că Transilvania este încinsă de cele două Valachii și că toate trei alcătuiau odinioară Dacia, în care împăratul Traian a adus legiuni și colonii romane; mai spune că românii, locuitori ai celor trei țări, sunt urmașii acestor romani, care s-au menținut aici neclintiți, în ciuda năvălirilor barbare, că ei, românii, mai vorbeau limba română (latină) și "ca să nu o părăsească nicidecum, se împotrivesc cu atâta îndârjire, încât îi vezi că luptă, nu atât pentru păstrarea neatinsă a vieții, cât a limbii"⁵⁴. În susținerea acestui efort de rezistență (dacă se împotrivesc înseamnă că erau în pericol) și de identificare a românilor prin limba lor de origine latină, efort pe care-l evocă foarte frumos Bonfini și pe care Șerban Papacostea l-a surprins și pentru veacul al XIV-lea⁵⁵, Ștefan cel Mare și-a avut, cum s-a văzut, propria contribuție. De aceea, nu este întâmplător faptul că domnul Moldovei a pătruns în conștiința românilor din Tran-

⁵⁰ *Idem*, p. 17; I. Toderașcu, *op. cit.*, p. 149.

⁵¹ M. Porumb, *Pictura românească*, p. 44-47.

⁵² I. Toderașcu, *op. cit.*, p. 150.

⁵³ Ș. Papacostea, *Geneza statului în evul mediu românesc*, Cluj-Napoca, 1988, p. 147.

⁵⁴ M. Holban, *Călători străini despre țările române*, vol. I, București, 1968, p. 482-483. Românii transilvăneni s-au luptat și pentru apărarea țării lor. Vezi I. Drăgan, *Românii din Transilvania în lupta antiotomană din a doua jumătate a veacului al XV-lea*, în *AILAC*, 1985-1986, tom. XXVII, p. 67-77.

⁵⁵ Ș. Papacostea, *Țările române în lumea europeană a veacului XV*, în *Magazin istoric*, 1981, XIV, nr. 4, p. 54-55; Ioan A. Pop, *Confesiune și naștere medievală: solidarități românești secolele XIV-XVI*, în *AILAC*, 1987-1988, tom. XXVIII, p. 179-181.

silvania ca un erou, apărător al poporului său și al creștinătății. Exemplul există în *Chronicon Dubnicense*, o lucrare a cărei parte originală a fost scrisă, se pare, de un român din anturajul lui Bartolomeu Drágyf⁵⁶, voievod al Transilvaniei, descendent, cum s-a văzut, al unei familii românești din Maramureș, ce a domnit în Moldova în secolul XIV, înainte de Bogdan I. În această cronică, spre deosebire de altele contemporane, se face elogiul lui Bartolomeu Drágyf și Pavel Chinezul (probabil, și el, de origine românească⁵⁷) și este criticat destul de aspru Matias Corvinul, care ar fi dus țara la o "nenorocire vrednică de plâns", prin rivalitățile cu alți principii creștini, prin dezinteresul față de lupta antiotomană și prin dări apăsătoare, stoarse locuitorilor⁵⁸. În schimb, despre Ștefan cel Mare și victoria de la Vaslui se spun următoarele: "s-a împotrivit bărbătește turcilor, în mijlocul țării sale, ca un bun protector al patriei și al poporului său, fiind gata să moară pentru ai săi"; în această "grea ciocnire" de trei zile și trei nopți, "ajutându-l și mila lui Dumnezeu, a biruit și a dat pe turci aproape cu totul pieirii"⁵⁹. Urmează alte laude la adresa lui Ștefan, pentru prizonierii de vază turci luați de moldoveni și pentru prăzile capturate. Bucuria și mulțumirea surprinse de această cronică transilvăneană concordă deplin cu datele unui raport trimis regelui Matias din Turda (oraș la sud de Cluj), la 23 ianuarie 1475, în care se spune că, la vestea victoriei lui Ștefan, "întreaga Transilvanie își duce acum zilele sale în triumf"⁶⁰. *Chronicon Dubnicense* exprimă un punct de vedere propriu Transilvaniei, de acceptare și de înțelegere a efortului antiotoman, punct de vedere diferit de cel oficial de la curtea din Buda, dar foarte asemănător cu cel al letopisețelor interne ale Moldovei. Faptul că Transilvania, Țara Românească și Moldova au înțeles lupta antiotomană ca pe o asumare concretă de efort direct și masiv se confirmă și printr-un raport florentin din 1479⁶¹, ce reproducea ordinea de luptă a armatelor aflate formal sub comanda regelui Matias: din totalul de 112.000 de oameni, Ungaria dădea 14.000 (12,5%), Transilvania - 28.000 (25%), Moldova - 32.000 (28,6%) și Țara Românească - 38.000 (33,9%). Cu toată relativitatea cifrelor, trebuie să observăm că aproape 90 la sută din efortul antiotoman a fost suportat atunci de cele trei țări române și mai ales de către Moldova și Transilvania, care au dus greul după îndepărtarea în 1462 a lui Vlad Țepeș de la tronul Țării Românești. În această dificilă sarcină de apărare a creștinătății, rolul lui Ștefan cel Mare a fost esențial, iar memoria românească a Transilvaniei, prin *Chronicon Dubnicense*, a înregistrat acest lucru, așa cum s-a văzut, fără să se lase influențată de orgoliile regelui Matias.

La capătul acestor considerații, trebuie să constatăm că raporturile reciproce dintre Transilvania și Moldova lui Ștefan cel Mare, dincolo de oscilațiile politicii regatului ungar, au fost strânse și continue. Desigur, prin încheierea tratatelor moldo-ungare din 1475 și 1489, aceste legături s-au extins și au dobândit noi componente. De-a lungul întregii domnii a domnului Moldovei, au rămas neschimbate strânsele relații economice, foarte active mai ales prin intermediul Brașovului, centrul de comerț al celor trei țări române. Folosindu-se de tendințele clare de întărire a autonomiei Transilvaniei, Ștefan cel Mare a încurajat bunele

⁵⁶ I. Lupaș, "Chronicon Dubnicense" despre Ștefan cel Mare, în *AIIIN*, 1928-1930, tom. V, p. 352-353.

⁵⁷ I. Hațegan, *Pavel Chinezu - un conducător al luptei antiotomane*, în *RevIst*, 1979, tom. 32, nr. 10, p. 1889-1913.

⁵⁸ I. Lupaș, *op. cit.*, p. 344-347.

⁵⁹ *Idem*, p. 347-348.

⁶⁰ *Idem*, p. 348-349 (în note).

⁶¹ M. Berza, *Der Kreuzzug gegen die Türken - ein europäisches Problem*, în *Revue Historique du Sud-Est Européen*, 1942, XIX, nr. 1, p. 70-72 (vezi nota 1, p. 71).

raporturi cu voievozii acestei țări, precum și cu stările, numite tot mai frecvent de-acum *nationes* - nobilimea, sașii, secuii - care s-au opus politicii autoritare a regelui Matias și au răspuns adesea favorabil politicii și luptei antiotomane promovate neîncetat de domn. În acest fel, Transilvania (oficial catolică, dar în fapt cu o majoritate românească și ortodoxă) și Moldova s-au angajat, pe fondul cruciadei târzii, în apărarea creștinătății. Atacurilor tot mai puternice ale turcilor spre Europa central - sud-estică după căderea Constantinopolului, stopate la Belgrad în 1456 de către românul transilvănean Iancu de Hunedoara și apoi de către românul Vlad Țepeș, le va face față de prin anii '70 ai secolului XV un alt român, de data aceasta de la est de Carpați, anume Ștefan cel Mare. Aceste atacuri, oprite uneori prin conjugarea eforturilor românești, ungare și polone, au întărit ideea de creștinătate, idee care n-a putut însă opri manifestarea solidarităților etnice. De aceea, politica lui Ștefan cel Mare față de românii din Transilvania, care reprezentau circa două treimi din întreaga populație, dar care nu mai aveau dreptul la o elită în numele neamului lor, a reprezentat un sprijin real pentru aceștia și a deschis o acțiune de patronaj spiritual, dacă nu și politic, al Moldovei pentru zonele de centru și de nord ale Transilvaniei.

După asemenea fapte, presărate pe parcursul a 47 de ani, se stingea în 1504 la Suceava Ștefan cel Mare cel care intrase deja în legendă și care a rămas pentru românii de pretutindeni cel mai mare, mai slăvit și mai drag dintre suveranii lor.

IOAN - AUREL POP